

Nesnovna kulturna dediščina so nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino. Čebelarstvo je v Sloveniji zelo razširjena gospodarska dejavnost z dolgo tradicijo in bogato dediščino. V register nesnovne kulturne dediščine je vpisanih kar 8 od skupno 84 enot in sicer: Čebelarstvo, Vzreja čebeljih matic kranjske čebele, Izdelovanje panjev in čebelnjakov, Poslikavanje panjskih končnic, Prevozno čebelarstvo, Apiterapija, Lectarstvo ter Izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov. Čebelnjaki z AŽ-panji so posebnost slovenskega čebelarjenja, in podobno kot kozolci, edinstven element kulturne krajine. V nasprotju s svetovnim čebelarstvom, ki uporablja na prostem postavljene nakladne panje, več kot 90 % slovenskih čebelarjev uporablja skladovnični AŽ-panj, ki ga zlagajo v čebelnjake in ima za naš način čebelarjenja številne prednosti. Konec leta 2019 je bila v register nesnovne dediščine vpisana enota: Izdelovanje panjev in čebelnjakov.

TRADICIJA IZDELOVANJA AŽ-PANJA NA VRHNIKI

Anton Žnideršič je leta 1910 v glasilu Slovenski čebelar javnosti predstavil svoj tip panja, ki »ni nikak nov izum, ampak je le nekaka kombinacija raznih panjev in metod.« Po zgledu Adolfa Albertija ga je zasnoval leta 1903 in vpeljal funkcionalni sistem položnih satnikov velikih mer z listovnatim načinom dela s sati v panju. Uveljavljena so bila temeljna načela ameriškega načina čebelarstva, in sicer: »... velik panj, velika mera in podolžna lega satnikov. Ker pa čebelarimo v čebelnjakih in moramo čebele prevažati, sem zunanjo obliko panja uravnal po naših posebnih razmerah.« AŽ-panj je tako pokončna pravokotna struktura, ki ima, z matično rešetko ločeno, enako veliko medišče in plodišče ter ga upravljamo od zadaj. Zato so pročelja panjev, s panjskimi končnicami oziroma barvitimi sprednjimi poslikavami, vidna v celoti in omogočajo skladno zlaganje v čebelnjake, ki so slovenski kulturni fenomen in posebnost kulturne krajine. Razen nekaterih tehničnih izboljšav, kot so na primer vpeljava širšega žrela z verando, izboljšave s pitalnikom in matično rešetko ter drugih posebnosti, ostaja osnovna konstrukcija AŽ-panja več kot sto let nespremenjena. Največja pomanjkljivost AŽ-panja je omejena prostornina panja, ki pa jo je mogoče odpraviti z različnimi elementi, kot je na primer AŽ-zaklada izumiteljev Igorja Frančiča in Marjana Debelaka. Slednji ima pomembne zasluge pri raziskovanju, razvoju in popularizaciji konstrukcijskih značilnosti »Našega panja«.

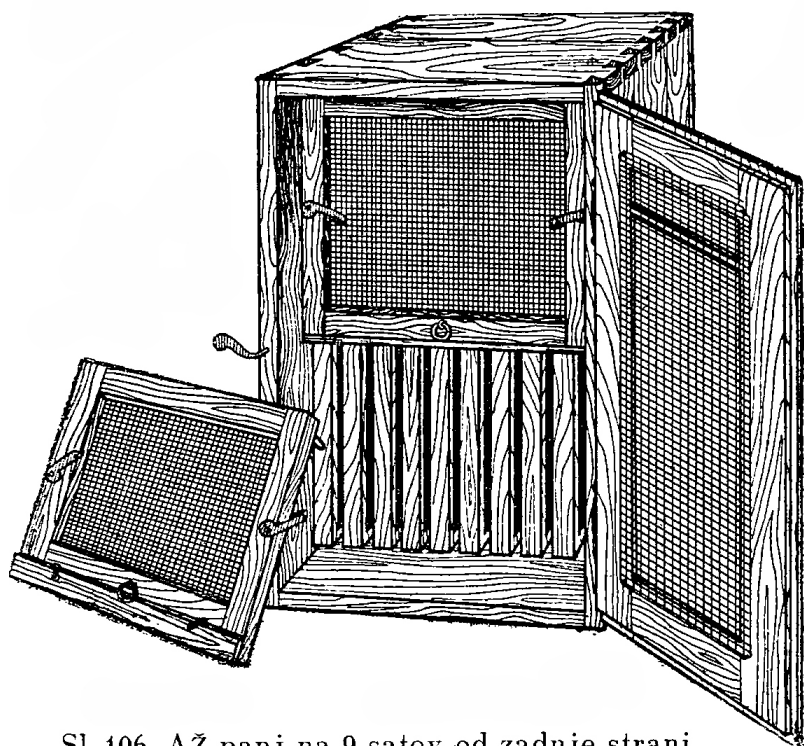
Vrhnik je v čebelarstvih krogih znana po specializiranih mizarstvih delavnicah za izdelavo AŽ-panjev. V preteklosti so bile najbolj poznane delavnice rodbine Grom in Japelj. Danes pa čebelarji hodijo po kvalitetne lesene AŽ-panje v specializirano delavnico Mizarstva Krže, kjer se tradicija izdelave prenaša iz roda v rod. Njihova proizvodnja panjev še vedno zajema vse faze postopka od izbire surovine do končnega izdelka. Posodobila se je zgolj tehnologija proizvodnje. Izdelava je zasnovana v principu tekočega traku, z več zaporednimi fazami, pri čemer se izdeluje posamične elemente serijsko, vsak zaporedni postopek pa pridoda element h končnemu proizvodu. Za razrez hlodovine, namesto nekdanje žage na vodni pogon, uporabljajo električno tračno žago, namesto

ročnega orodja pa uporabljajo ročne stroje in strojno obdelavo. Sušenje lesa še vedno poteka na prostem. Iz razrezanih desk sami izdelajo vse lesene elemente panja. Glede na konstrukcijske značilnosti posameznega elementa AŽ-panja uporabijo bodisi peresno vez oziroma vstavljeno peresno vez za notranjo sprednjo oziroma zunanjo sprednjo stranico ter zakrito rogljičevo vez (cinkanje) za spoj zunanjih stranic stranskih okvirov panja. Tovrstna izdelava zagotavlja izjemno močno konstrukcijo zunanjega okvira panja, v katerega so vpeti notranji elementi: medišče in plodišče z distančnim vložkom in matično rešetko, satnice s sistemom zagod ter okvirja z mrežico oziroma pitalnikom in letvicama za zapah. Najbolj razčlenjen element panja so vrata na zadnji strani, od koder čebelar upravlja s panjem. Zaradi kakovostne izdelave, dolge življenjske dobe in univerzalne uporabe v našem prostoru, je tradicija izdelave AŽ-panjev primer trajnostnega

razvoja in porok prenosa znanja in tradicije iz roda v rod.

Izjemno kvalitetna izdelava lesenih panjev je zagotovilo, da se bo AŽ-panj ohranil. Tradicionalno ga uporablja več kot devetdeset odstotkov slovenskih čebelarjev, saj omogoča sedeče opravljanje dela (v čebelnjaku) in je tako primeren tudi za starejšo generacijo čebelarjev. Skupaj s kranjsko čebelo in slovenskim čebelnjakom so simbol tega prostora, so temelj ohranjanja naravne in kulturne dediščine in eden najprepoznavnejših elementov Slovenije. Ob obisku Slovenije leta 1998 so britanskemu prestolonasledniku Princu Charlesu podarili tradicionalni slovenski čebelnjak, s panjskimi končnicami in s šestimi AŽ-panji mizarstve delavnice Krže. Čebelnjak danes stoji, poleg slovenskega kozolca, na posestvu Highgrove v Angliji. Leta 2019 je čebelnjak s panji delavnice Krže dobil tudi papež Frančišek, panj pa danes stoji na posestvu Castel Gandolfo.

Avtor: Žiga Gruden

Sl. 106. AŽ-panj na 9 satov od zadnje strani

Žnideršič, Anton, Naš panj: opis in praktičen navod, kako naj čebelarimo v njem: pojasnjeno s 107 podobami, 1925

PROGRAM

27. 9. 2019 - 31. 12. 2020
TOR.-NED. 10.00-18.00

OBČASNA RAZSTAVA Podvodna kulturna dediščina slovenskega morja

Na območju notranjih morskih voda in teritorialnega morja Republike Slovenije se nahaja devetinštirideset registriranih arheoloških najdišč. Dosedanje raziskave so opozorile na velik potencial potopljenih arheoloških najdišč za poznavanje sprememb okolja in klime v holocenu, plovnih sredstev, pristanišč in drugih pomorskih objektov ter medkulturnih povezav in stikov v prazgodovini, antiki in mlajših obdobjih.

14. 11. 2020 ob 11. uri

SPLOŠNO JAVNO VODENJE PO RAZSTAVI MOJA LJUBLJANICA

Spoznajte reko Ljubljanico, njeno skrivnostno kraško zaledje, številne arheološke najdbe iz njene struge ter zgodovino razvoja Vrhnike, na katero je imela reka velik vpliv. Obiskovalci se lahko javnemu vodenju brezplačno pridružite z nakupom vstopnice. Prijave sprejemamo do petka, dan pred vodenjem: info@mojaljubljana.si ali 041 354 203

MIZARSTVO KRŽE Izdelovanje čebeljih panjev

Idrijska 10, 1360 Vrhnika
Kontakt: 01/755-13-17; 041 420 200;
mizarstvo.krze@gmail.com

20. MAJA 1734 SE JE NA
BREZNICI PRI ŽIROVNICI RODIL
SLIKAR IN ZAČETNIK MODERNEGA
ČEBELARSTVA ANTON JANŠA.

ZDRUŽENI NARODI SO NA
SLOVENSKO POBUDO 20. MAJ
RAZGLASILI ZA SVETOVNI DAN
ČEBEL.

